

ДВОРУЧНА САБЉА („катана“)
И
ЈЕДНОИПОРУЧНИ МАЧ („бастард“)

Свима је позната већ легендарна, скоро митска, вештина и увежбаност јапанских мачевалаца - самураја. Кад говорим о мачевању самураја не мислим на модерни кендо који је источна паралела спортском западном мачевању већ на изворно класично борбено мачевање које су користили јапански ратници. То мачевање по својој тактици и техници се разликује од своје спортске модификације - кенда и то исто онолико колико се разликује модерно европско спортско мачевање од изворног, класичног мачевања правим рапиром, сабљом, једноипоручним или дворучним мачевима.

Нико наоружан катаном не би је користио на начин као што мачују данашњи кендисти са бамбусовим штаповима (изузев ако је суицидан) као што нико наоружан рапиром или правом сабљом се не би борио на начин као што то данас чине савремени европски спортски мачеваоци са спортским мачевима (такође изузев ако није суицидан). Врхунска техничка увежбаност и психофизичка спремност самураја у мачевању је била одувек неспорна и традиција такве обуке ратника мачем очувала се понегде чак и данас. Наведени ниво вештине мачевања имао је пандан у европском мачевању ретко и то само као индивидуални узузетак понегде а највише у периоду 15-16 век. Откуд та разлика?

1. Однос према мачевању (као и према свему другом) на Западу и Истоку није исти. Док је на Западу мачевање по правилу схватано профано, практично и прагматично - као вештина за напад и одбрану а ретко као средство индивидуалног телесног и духовног самоусавршавања, и ти тек од периода нестајања мачевања као бојеве вештине, на истоку је другачије. Наиме, самураји су мачевање увек, чак и у периодима ратова – кад се на ову вештину гледало више прагматично, мање или више доживљавали паралелно и као средство телесног и духовног самоусавршавања, а у периодима без ратова и доминантно у том светлу.

Ова разлика потиче од супротних путева прилажењу животу, па и вештини мачевања на Западу и Истоку. На Истоку се акценат даје раду на мачеваоцу (човек је оно најважније за постизање мајсторства у борилачкој вештини), на Западу се акценат даје раду на техници - усавршавању самих средстава борбе и начина њихове употребе, дакле кроз оно што је изворно обухваћено грчком речи „техне“ (каква су средства која се користе и како се њима рукује у борби је најважније за постизање мајсторства у борилачкој вештини).

Дакле, док се на Истоку примарно полази од тога ко је и какав је човек који треба да се бави мачевањем на Западу се примарно полази од тога помоћу чега ће се и каквом техником бавити човек који треба да мачује.

Из наведеног разлога је западни мачевалац учећи мачевање одмах вежбао с мачем не бавећи се превише собом (изузев у мери потребној за сврху тактике), док је источни мачевалац прво годинама радио на сопственом духовном и телесном самоусавршавању како би се доказао дораслим за вежбање мачем.

Отуд и велика разлика у самодисциплини и приступу вештини која на Истоку сеже често до нивоа фанатизованости док на Западу она није ишла даље од техничке виртуозности. Мачевалаца који би се бавили мачевањем у источном духу и свој живот посветили овој вештини не само због њене практичне корисности за борбу већ и због телесног, духовног и душевног самоусавршавања и култивације доводећи је до уметности и обреда, на прагматичном Западу је било занемарљиво мало. Из наведеног разлога мачевање на Истоку није било део живота већ начин живота мачеваоца у целини, саставни део зен филозофије, делимично и етичко-религијски поглед који је упражњаван готово од јутра до мрака.

На Западу се, међутим, мачевање углавном гледало (уз поједине краће историјске периоде као изузетке) као практична и прагматична борбена вештина која чини само део живота. Тако је типично да Европљанин упише школу мачевања и учи употребу мача на краћем курсу од пар дана како би се спремио за двобој на који је ненадано изазван.

2. Однос према мачу. Док се на Западу мач углавном посматра само као оружје на Истоку је оно скоро света ствар и предмет култног обожавања. На Западу се један мач носио и поседовао док се није наишло на други мач који је био савременији, практичнији или згоднији за ношење и борбу када би га власник очас заменио. Наследници најчешће нису користила мачеве својих предака јер су и сами преци за живота променили више мачева.

Доказ за „неверност“ западњака својим мачевима (изузетак су велики јунаци са својим „чудесним“ мачевима у време романтичног витеза али који би се могли набројати на прстима две руке) је еволуција европског мача у мноштво типова и облика кроз које се прилагођавао разним околностима и трансформацији заштитне опреме.

Европски мач, наиме, својом формом никад није достигао ни приближно идеал савршеног и готово непромењљивог узора као што је то случај са јапанским мачем. Из тог разлога мачеваоци Запада користе и носе свој мач али не живе и не срстају са њим као мачеваоци Истока. Западњаку његов мач може бити од вредности и значаја као уметничко дело или материјална реткост али ретко за њега постаје предмет обожавања или фетиша, и то само код хероја који су својим

мачевима придавали чудесна и чаробна својства и у складу са тиме им давали лична имена. И док је за јапанског мачеваоца мач као музички инструмент за музичара - његова једина веза са светом вештине која га усавршава и трансцендира - дакле његова љубав, за западњака мач је најчешће само практична алатка (често цењена због лепоте и вредности израде) али увек профана а не света и у најбољем случају његова љубавница.

У Европи се, дакле, током историје по форми непрестано мењао тип мача и док је Запад имао укусу који тежи естетском плурализму – „лепота мача је у мноштву разних форми лепих мачева“, Исток је имао укусу који је тежио лепоти једне савршене форме коју је постигао у сечиву катане.

Из наведеног разлога западни мачеваоци никад нису могли да се потпуно посвете једном типу мача стотинама година и у тој мери специјализују и усаврше његову употребу као што су то успели Јапанци са катаном, која се по форми није суштински мењала од свог настанка.

3. Мач. Овде нећу говорити о квалитету челика већ дизајну и техничким особинама. На дизајн јапанског мача „катане“ - дворучне сабље, предмета неспорне лепоте и елеганције - готово архетипске, утицало је више елемената и сви су они допринели стварању форме овог оружја, а која је у великој мери утицала не само на технику његовог кориштења већ и на мајсторство јапанских мачевалаца.

а) Форма јапанске дворучне сабље је у складу са општим духом дизајна Далеког истока, а који се заснива на једноставности, чистоти и минимализму. Тако док су собе западног човека испуњене орманима, полицама, столовима, столицама, креветима, предметима... животни простор изворног човека Истока је празан и са покретним параванима и покућством које је минијатурно и лако преносиво. Суштина изложеног дизајна је да не доминирају предмети над човеком већ да човек доминира над простором у коме живи и предметима који се у њему налазе. Та источна окренутост унутрашњем је за последицу имала у свему и спољашњи минимализам јер како једна изрека каже: „Што си празнији у себи више ти је потребно око тебе“.

Изложени дух Истока се рефлектује и на технику употребе мача која је једноставна, минималистичка и заснована у највећој мери на измицању, ескивирању и сечењима у пролазу због чега је катана дворучна сабља, а све сабље су првенствено секуће оружје прилагођено борби у покрету и пролазу.

б) Тежина јапанске дворучне сабље варира у зависности од дужине између 1 и 1,6 килограма. Њен европски пандан, дакле, није ни рапир (1-1,3 килограма) јер се држи само једном руком ни дворучни мач (који је знатно тежи од катане и има у просеку од 1,7-3,3 килограма). Катани најближи европски мач је једнопоручни мач – „бастард“ чија тежина се креће просечно од 1,2-1,7 килограма, дакле, лакши модели овог мача.

Зато што су далекоисточни народи ниже и слабије телесне грађе (због чега и гаје дугу традицију вештина телесне борбе уз употребу ногу како би могли савладати физички крупније и јаче противнике) њихови мачеви су морали бити лакши него западни (просечно од 900 до 1200 грама. И док су јапанци катану користили са обе руке (из целог тела) како би боље контролисали кретање њеног сечива и наносили што дубље засеке, европљани су свој једнопоручни мач („бастард“) држали са обе руке да би његовом тежином лакше снагом разбили тешки оклоп.

ц) Да би катана остала лагана она није смела имати контратег (јабуку). Наиме, уколико би се избалансирала као "бастард" морала би имати јабуку која би јој повећала укупну тежину за бар 0,3 килограма, а што је неприхватљиво тешко за источну конституцију мачевалаца и покретљивост мача коју захтева техника њене употребе. Но, пошто катана нема контратег она је у извесној мери дебалансирана (померен је центар масе сечива према његовом врху) па њено сечиво приликом замаха има већи момент инерције него сечиво европског мача чиме је повећана њена моћ сечења, а што је од значаја с обзиром на оклоп који су користили самураји.

Баланс код јапанске дворучне сабље је више померен према врху сечива него код једнопоручног европског мача

С друге стране сечиво катане је једнооштрично тј. има и тупу (телућну) страну а сва сечива овог типа (код европљана су то сабље, спадрони и палоши) јер им тежиште није на оси сечива већ на страни сечива супротној од оштрице имају (слично сатари) већу моћ засецања.

Из свих наведених разлога јапанска дворучна сабља, иако лакша, је са истом или чак и већом моћи засецања од европског једнопоручног мача па и због тога претежно намењена за сечу за разлику од „бастарда“ са којим се може поједнако просечно добро и сећи и бости.

Но, дебалансираност тежишта катане с друге стране утиче на компликованије управљање овим мачем јер је њега због већег момента инерције теже контролисати након замаха за разлику западних једнопоручних мачева који су тако избалансирани да и као знатно тежи и дужи су лакши за управљање и манипулацију – „раде сами“.

Овде смо стигли и до сржи разјашњења питања које је постављено на почетку - мајсторске увежбаности самураја. Наиме, мач који је сувише лаган за добро сечење (мана) па се мора држати са две руке ради јачег ударца (компензација мане) је и додатно дебалансиран (мана) што ће му повећати моћ сечења (компензација мане) али што ће се компензовати вештином и увежбаношћу мачеваоца.

Дакле, дебалансираност катане захтева значајно техничко умеће и доста вежбе како би се овај мач могао контролисати тј. њиме се могло ефикасно, прецизно и разноврсно сећи (ређе бости). Свако сечење катаном у том смислу тражи посебно увежбавање технике измаха и замаха као и контроле инерције - заустављања сечива

приликом кретања. Такав мач тражи од мачеваоца више рада, залагања и вежбања па је отуда и самурај нашавши се пред захтевнијим задатком морао бити чврсте воље, са више вредноће, истрајности, вере и посвећења у вежби.

Европски једнопоручни мач је, насупрот томе, тако избалансиран да се његово сечиво може лако контролисати приликом сечења и бода па се просечан ниво руковања њиме постизао уз релативно мале напоре. Отуд, јер „мач ради сам“, мачевалац са таквим мачем је лењ за додатни рад и посвећење вештини као и незаинтересован за веће и дубље самоусавршавање.

Утицај стила мачевања

Сам однос самураја према његовом мачу подразумева примарно пажњу и чување вредног и ретког сечива, а до става да је оштећење мача у борби знак неспособности и невештине мачеваоца. Из тог разлога идеал борбе је да мач не служи за мачевање (борбу мача против мача тј. блокове и ударце сечивом по сечиву) већ за борбу мача против тела - наношење поготка када се покретом тела („мачевањем телом“) противник победио и потребно је још само то крунисати завршним сечењем или бодом.

Врхунац тог идеала је техника „иаи“ у којој се сечење изводи у склопу самог потезања мача из корица. Основна тактика такве борбе је у нападу својим мачем бити тамо где је противничко тело а у одбрани бити тамо где противничког мача нема. На то указује и чињеница да катана има веома скроман рукобран а једно од основних начела мачарства је да обим заштите шаке рукобраном расте пропорционално са порастом техничке употребе сечива мача против мача.

Дакле, самурај противников напад избегава прво телом (ескиважа) па тек након тога узвраћа нападом, или се на напад изводи контранапад уз истовремено ескивирање. Трећа варијанта је напад у припрему напада противника. Варке сечивом се по правилу изводе уз ескиважу у финалном поготку. Везне радње мачем као што су хватања, вођења, бацања и опозиционирања се користе. Уколико је потребно изводити блокове сечивом тада се користе првенствено телућне одбране и скретне одбране листом сечива (блок „брисач“) а мање пропусне одбране. Пуни блокови сечивом се изводе искључиво принудно и избегавају максимално. Изложени начин мачевања је јапанске мачеваоце стављао одувек пред најтеже задатке окретности и вештине а те веће препреке су стварале нужно и веће мајсторе.

С друге стране техника борбе европским „бастардом“, јер се потрошно сечиво мача третира као обична алатка за борбу око пуког спаса главе или грабежа имовине а без икаквих додатних стремљења уметности вештине, се заснива првенствено на контактном стилу мачевања (мач-мач) који је пре свега лакши и безбеднији док је борба простором (измицање и ескивирање до отварања противника за директан удар или убод) секундарна. Из тог разлога је мачевање западним једнопоручним мачем, који се користио у време кад и катана, али у поједнакој мери за бод и сечење, било мање захтевно за учење и увежбавање па и мачеваоци нису достигали ниво вештине источних колега.

Овде, дакле, видимо како добар мач ствара лошег мачеваоца јер „најбољи услови су увек лоши услови" пошто само препреке стварају праву инспирацију за ангажовање.

Утицај челика

Катана као благо закривљена сабља се израђује тек од периода кад је у 9. веку дошло до осамостаљења Јапана који је до тада био под утицајем кинеске и кореанске културе па и њихове уметности, писма, религије, технике, оружја, па и мачева. Тада су се почели израђивати челични мачеви техником вишеслојног ковања чија ће технологија достићи уметнички врхунац у Јапану крајем средњег века.

С тим у вези овде треба подсетити да су на тлу Европе у Халштату Келти 1500 година раније ковали гвоздене мачеве а Римљани 500 година након њих челичне и кратко након тога каљено-челичне мачева од којих су многи били израђивани техником вишеслојног ковања. Дакле, јапанска технологија израде сечива за сабљу није уникатна.

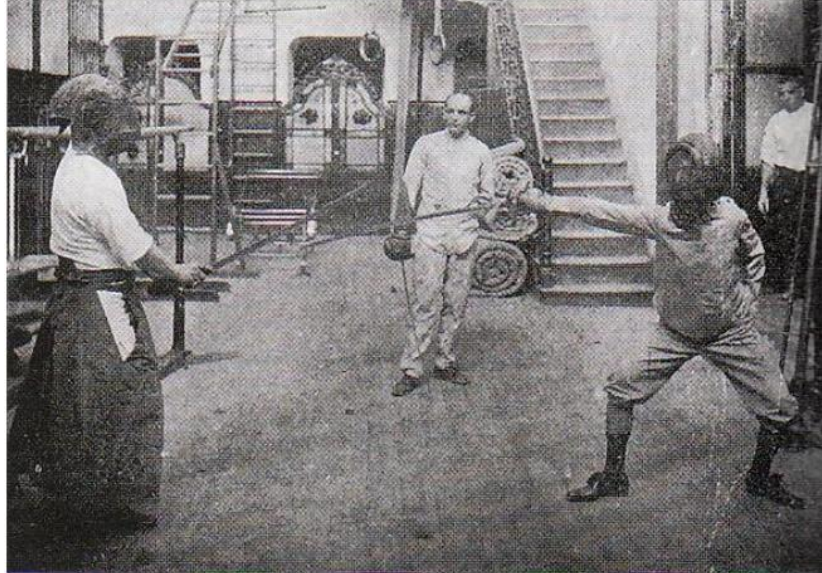
На Блиском истоку су у исто време израђивана сечива по »сендвич« технологији. Такође, чувене дамаске сабље су се правиле увртањем листова метала различите тврдоће тако да се добијала пређа слична дебелом конопцу који се затим ковао у сечиво. На овај начин се добијао не само квалитетан челик већ и необична текстура.

У Западној Европи су и Викинзи ковали своје мачеве по технологији слојевања. Међутим, оно по чему су мачеви Јапана без премца је сигурно упорност у изради и броју слојева тј. узастопних ковања и „варења" ових слојева.

Дакле, ковање доведено до уметности. У том смислу мачеви који су по квалитету израде челика (тврдоћа за хируршке ножеве) у Јапану готово били стандард производње, на Блиском истоку и у Европи су се израђивали само као изузетни примерци за посебне носиоце. Разлог је био једноставан: култура западних простора није мачевима у толикој мери придавала фетишизиран карактер и они су више кориштени и схватани као практично, употребно и потрошно средство борбе а не као део култа, културе и философије.

Поставља се често питање може ли рапир у парирању издржати ударац катане без лома. Не може издржати. Он би пукао не само због тањег сечива већ и због лошијег квалитета сечива. На Западу је, наиме, већина мачева прављена од челика просечног квалитета, занатски а касније индустријски с обзиром да су мачеви због саме технике која подразумева парирање, сматрани јефтиним потрошним материјалом.

На Истоку то није случај. Тамо је сваки мач, па и просечан (до времена индустријске производње мачева), био ствар престижа у уметности ковања па и његов квалитет одличан. Ударац јапанског мача може издржати једноручни витешки мач и сви мачеви типа „спата" као и било који „бастард" и дворучни мач. Али таквих удараца по сечиву углавном не би ни било - бар што се тиче јапанског мачеваоца.

Дворучна сабља против једноручне сабље, куртоазна борба из шездесетих година 20. века

Дуел

Равноправни противник јапанском мачу може бити само европски „бастард“. Он сече као и „катана“ (додуше нешто мање ефикасно) али зато може ефикасније бости. С друге стране „бастард“ је тежи али његова мања покретљивост је компензована његовим добрим балансом тако да је поједнако покретљив као и „катана“, али и због веће тежине нешто је заморнији за дужу борбу. Такође, оба мачеваоца користе у борби исте кораке нелинеарног кретања, веома сличан гард и мач држе готово на исти начин.

Главни проблем за западног мачеваоца, међутим, налази се у томе што је из свих раније изложених разлога његов противник најчешће боље верзиран јер се на другачији начин и са другачијим духом, мотивом и посвећењем бавио вештином. Но, овде треба додати и један фактор на страну „бастарда“.

Западни мачевалац има једну веома важну предност а она је у томе што он поред борбе телом (кретање, измицање и ескивирање), коју користе оба мачеваоца, се не устручава (чак потенцира) мачевање (блокове мачем и дејства мачем на мач) а што у великој мери не прија његовом противнику чија је концепција борбе сасвим супротна.

Дакле, у општем смислу исход борбе је неизвештан и веома изједначен па у конкретном смислу победник зависи само од тога који је мачевалац извешбанији у вештини кретања и спретнији у коришћењу потенцијала свога мача. Када је реч о судару „катане“ са једноручним мачевима (рапир, витешки мач) ситуација и тактика борбе је готово идентична ситуацији борбе између наведених мачева са једнипоручним мачем „бастардом“. Но, она је за једноручне мачеваоце утолико компликованија уколико је јапанска сабља лакша и јапански мачевалац увежбанији. Из тих разлога је теоријски гледано предност на његовој страни.

Како је победио рапириста?

На прослави хиљадугодишњице Угарске монархије, 1896. године у Бечу је одржан пријатељски сусрет (куртоазна борба) са обложеним мачевима између грофа Сантелија (који је предводио гардисте бечког двора) и главног самураја (име непознато) из пратње јапанског цара који је био једна од званица. Разлика је била чак више десетина погодака на према један, за Сантелија. Разлози победе су били тактичке и културолошке природе и налазили су се у лукавијем вођењу борбе од стране Сантелија. Наиме, једноручно мачевање има извесне предности (као и мане) у односу на дворучно. Уколико се те предности (већа покретљивост мача) знају искористити а мане компензовати тада мачевалац иако је у слабијој позицији може победити. Рапир се примарно користи за бод а „катана“ за сечење. С друге стране лакше је и брже најкраћим – праволинијским путем нанети убод него најдужим, лучним нанети посекотину. Такође, да би се нанела посекотина потребан је измах а тада се тело отвара за противнички бод. Овоме треба додати још да западни мачевалац тог времена у акцију ступа увек знатно опрезније него источни па је (што је био основни стил и дух мачевања на западу у 19. веку) у нападу прво заинтересован за безбедно „зихерашко“ рањавање са даљине „боцкањима“ у руке док његов јапански противник (гајен у духу кодекса неустрашивости) тако нешто сматра бедним и кукавичким па тежи да борбу оконча само једним јединим савршеним сечењем.

Дакле, победа није била толико последица врсности рапира и западног мачевања колико промућурности, бистрине или искуства са сабљашима самог грофа Сантелија. Томе је допринела очито о срећа да његов јапански противник није успео довољно добро да се снађе и прилагоди своју тактику борбе његовог техници борбе. Но, сматрам да је јапански мачевалац (који је несумњиво био и вешт и искусан борац) више страдао из етичко-културолошких него мачевалачких разлога.

Наиме, док Запад махијавелистички преферира ефикасност и прагматизам у борби (као и у свему другом) са циљем победе на било који начин и под свим условима (да и дете с пиштољем може убити витеза на коњу) не ослањајући се превише на човека и његову вештину већ на средства и методе борбе у Јапану је приступ био супротан. Тако је од источног мачеваоца генерацијама тражено да борбу води не само пуком техником већ и у оквиру одређених кодекса и културолошких вредности. Због тога је победом сматран само исход борбе који је извојеван срчаношћу, оданошћу, чашћу, херојством, понашањем, церемонијом, ритуалом, естетиком..., у противном победа је бацала само љагу на победника и изазивала је гађење над његовим „успехом“. У том смислу све може бити практично, ефикасно и корисно али уједно бедно, одвратно, ружно и тужно.

У којој мери су у Јапану кодекси борбе били супротни западним практицистичким говори и податак да је готово до 17. века на многим местима била забрањена употреба ватреног оружја пошто се сматрало да је веће зло и срамота победити ватреним оружјем него бити поражен од стране мајстора вештине. Исход борбе на бечком двору 1896. године је, дакле, био више последица судара две етике од којих је једна средњевековна, традиционална и морално захтевна а друга минималистичка, празна и механички прагматична.

Источна или западна техника мачевања

Лаици често постављају питање: које је мачевање ефикасније – источно или западно? Али кад се поставља било које питање, уколико се жели добити смислен одговор који нешто казује, и оно само треба бити постављено смислено. Са којом врстом западног мачевања и којом врстом западних мачева се пореди источно мачевање?

Има типова мачева који се уопште не могу поредити јер су намењени специјализовано за друге ствари у односу на „катану“ а у чему су, кад се користе бољи али ако се сукобе са њом имају мале изгледе. Замислите судар римског легионара са штитом у левој руци и гладијусом у десној наспрот дворучне сабље или судар те исте сабље са дворским мачеваоцем 18. века наоружаног малим дворским мачем (шпадом).

Кад је, дакле, реч о типовима оружја дају се поредити технике мачевања дворучном сабљом са техником мачевања једнопо ручним мачем 13-14. века. Највероватније да би у овој борби мачеваоци Јапана имали предност с обзиром на свеобухватнији, озбиљнији и дубљи приступ вежбању мачевања у односу на њихове противнике Европе тог периода.

Кад је пак реч о европским противницима 16. века немачких и швајцарских школа ренесансног мачевања тешким дворучним мачем значајна предност била би на страни Европљана али не због увежбаности већ карактеристика и значајно већих техничких могућности дворучног мача.

проф. Александар Станковић,
учитељ мачевања
Школе мачевања „Свети Ђорђе“
Београд, 2016

www.macevanje.org